

STATUT SVETVINČENTA

Angelo CIUFFARDI
Trieste, Via San Pasquale 39

UDK 34 (497.5-2 Svetvinčenat)
Pregledni rad
Primljeno 7. lipnja 1997.

U prvom dijelu rada autor opisuje razvoj istarske historiografije od 19. st. do danas, s posebnim osvrtom na izdanja statuta istarskih gradova. Potom ocjenjuje značenje Statuta Svetvinčenta, posebno s obzirom na činjenicu da je to jedini statut o nekom feudalnom dobru u Istri.

Autor je jedan primjerak Statuta pronašao u privatnom arhivu Grimani. Nakon opisa rukopisa govori se o načinu donošenja Statuta, te o njegovim osobinama s povijesnog i pravnog gledišta. U Statutu se isprepliću odnosi između feudalca kojega zastupa kapetan i seoske zajednice na čelu sa županom koja ima određenu (ograničenu) samoupravu. U njemu se npr. uređuje gospodarski život zajednice u odnosu prema feudalcu, odnos prema Crkvi, naputci građanske i kaznene prirode za rješavanje sporova na lokalnoj razini. Na kraju autor donosi nekoliko primjera konkretnih presuda koje su unesene u Statut.

UVOD

Devetnaesto stoljeće predstavlja za istarsku historiografiju jedno razdoblje bogato proučavanjem i objavljivanjem, od strane lokalnih talijanskih stručnjaka, koji su, u potrazi za korijenima talijanstva, izučavali nedavnu prošlost ovoga kraja pod mletačkom vlašću ili pod onom starijom, rimskom vlašću. Plod tih istraživanja bilo je objelodanjivanje općinskih statuta obalnih istarskih središta,¹ izdanja filoloških analiza istarsko-venetskih

1 Kao primjer navodim njihov kratak popis: B. BENUSSI, *Statuto di Pola*, Trst 1843. i nanovo objavljen kao *Statuto del comune di Pola*, u: *Atti e Memorie della Società Istriana di Archeologia e Storia Patria* (u nastavku AMSI), sv. XXVII., 1911., str. 129 – 310; P. KANDLER, *Statuti municipali del comune di Trieste che portano in fronte l'anno 1150*, Trst 1849. i nanovo tiskan brigom M. de Szombathelyja, *Statuto di Trieste del 1150*, Trst 1930.; P. KANDLER, *Statuti municipali di Rovigno*, Trst 1851.; F. COLOMBO, *Statuto di Muggia del 1420*, Trieste 1871.; L. MORTEANI, *Isola ed i suoi statuti*, u: AMSI, sv. III., 1887., str. 353 – 421, sv. IV., 1888., str. 153 – 193; B. BENUSSI, *Lo Statuto di Umago*, u: AMSI, sv. VIII., 1892., str. 242 – 311.

govora, zbirki napjeva, priča, običaja domaćeg stanovništva te horografskih opisa.²

Značajna promjena za historiografiju istarskog poluotoka, zbog njegova specifičnog smještaja kao mosta između mediteranske i kontinentalne kulture, nastupila je tek početkom pedesetih godina ovoga stoljeća s

2 Zbog velikog zanimanja za istarsku historiografiju u drugoj polovini XIX. stoljeća, unošenje iscrpne bibliografije u ovu bilješku bilo bi preopširno, stoga ćemo se ograničiti na neke glavne rasprave. Najprije navodim djelo G. R. CARLIJA, *Antichità Italiane*, Milano 1791.; zatim horografska djela učenjaka G. F. TOMMASINIJA, *Comentarj storici geografici della Provincia dell'Istria*, u: *Archeografo Triestino* (u nastavku AT) sv. IV., 1837., i P. PETRONIJA, *Memorie sacre e profane dell'Istria*, u: AMSI, sv. I.; 1885., str. 149 – 172. Treba istaknuti i djelo B. BENUSSIJA, *Manuale di geografia, storia e statistica della Regione Giulia (Litorale), ossia della città immediata di Trieste, della Contea principesca di Gorizia e Gradisca e del Margraviato d'Istria*, Poreč 1903. Za poznavanje istarskih zbivanja od temeljne je važnosti djelo P. KANDLERA, koji je u *Codice Diplomatico Istriano* (CDI) sakupio važnije dokumente za povijest Istre, od pedesete godine poslije Krista do prve polovine XVI. stoljeća i koji je svoje historiografske rasprave objavio u časopisima *L'Istria* i *Archeografo Triestino*; P. STANCOVICH, *Biografia degli uomini distinti dell'Istria*, sv. I – III., Trst 1829. Od polovine XIX. do početka XX. stoljeća objavljena su prva djela o demografskoj i nacionalnoj problematici, koja, premda bez kritičkog sadržaja, mogu i danas potaknuti na kvantitativna i kvalitativna istraživanja nekih vidova demografskih kretanja u Istri u XVI. i XVIII. stoljeću i pokazati koje bi povijesne preobrazbe trebalo produbiti i rasvijetliti. Izvanrednu ulogu imaju još postojeći časopisi AT, AMSI i *Atti del centro di ricerche storiche di Rovigno*, (u nastavku ACRS), u kojima su, osim mnogih dokumenata sačuvanih u Državnom arhivu u Veneciji (u nastavku ASV), objavljene i rasprave iz istarske povijesti i nanovo objelodanjene publikacije iz XIX. stoljeća. Podsjećam i na C. COMBIJA, autora djela *Saggio di bibliografia istriana*, 1864., pisanom u nacionalnom duhu njegova vremena (kao što je slučaj i s drugim autorima tog doba), ali koje se po svojih 3060 natuknica i po kazalima osoba i stvari, može smatrati klasikom historiografije Ottocenta (XIX. stoljeća), tako da je ono bilo ponovno objavljeno (Bologna 1967.), kako bi bilo ponovno dostupno znanstvenicima, te moglo poslužiti kao polazište za istarsku historiografiju. Tom su utjecaju djelomično izmakla djela C. DE FRANCESCHIJA: *L'Istria, note storiche*, Poreč 1879., i *Sulle varie popolazioni dell'Istria*, u: *L'Istria*, 1852., sv. VII., str. 233 – 238. I drugi autori ispoljavalju isti subjektivni duh P. Kandlera, kao što je G. DE VERGOTTINI, u djelu *Lineamenti storici della Costituzione politica durante il medioevo*, Rim 1924., i B. BENUSSI u *L'Istria nei suoi due millenni di storia*, Trst 1924. Od djela objavljenih poslije Drugog svjetskog rata, podsjećam na E. SESTANA, *Venezia Giulia, Lineamenti di una storia etnica e culturale*, Bari 1965., i djela Hrvata L. MARGETIČA za srednjovjekovnu povijest, *Historica ed Adriatica, Raccolta di saggi storico-giuridici e storici*, 1983. i M. BERTOŠE, *Mletačka Istra u XVI. i XVII. stoljeću*, Pula 1986., za moderno razdoblje.

istraživanjima i objavljivanjima, ne samo od strane talijanskih povjesničara, nego i, prvenstveno, hrvatskih i slovenskih. Ta proučavanja, iako još nisu prevladala ideološke i nacionalističke granice, omogućila su da se nova istraživanja usmjere na arhivsko gradivo pohranjeno u raznim arhivskim fondovima, te da dođe do objavljivanja statuta gradića u unutrašnjosti Poluotoka,³ te se tako produbi povijesno-pravno i gospodarsko poznavanje Istre.⁴

3 Veći dio statuta kontinentalne Istre objavljen je poslije 1960. godine u povijesnim časopisima nastalima poslije Drugog svjetskog rata, kao što je vidljivo iz sljedećeg popisa: M. ZJAČIĆ, *Dvigradski statut*, u: *Vjesnik Historijskog arhiva u Rijeci i Pazinu* (u nastavku VHARP), sv. VI. – VII., 1961. – 1962., str. 239 – 293; M. ZJAČIĆ je također dovršio objavljivanje *Buzetskog Statuta* iz 1453. g. u VHARP, sv. VIII. – IX., 1963. – 1964., str. 71 – 137 i svezak X., 1964. – 1965., str. 119 – 199. Također u VHARP B. STULLI je objavio *Fragment Statuta općine Plomin* s detaljnim opisom, u sv. XIV., 1968., str. 7 – 49. U AMSI 1966. L. PARENTIN objavljuje *Statut Novigrada*. U AMSI, sv. XIV. nove serije (LXVII. zbirke), Venezia 1966., str. 126 – 217. Također u VHARP D. KLEN predao je u tisak prvi dio *Statuta Grožnjana*, sv. VII. – IX., 1963. – 64., str. 207 – 256 i nastavak u sv. X., 1964. – 1965., str. 201 – 243. G. RADOSSI objavljuje u novoosnovanom časopisu Centra za povijesna istraživanja u Rovinju (ACRS), *Uvod u Statut Vodnjana i Statut Vodnjana*, sv. I., 1970., str. 19 – 47, 49 – 154, kojemu je J. JELINČIĆ dodao neke dopune i izmjene služeći se primjercima koji postoje u arhivskim fondovima u Rijeci, Pazinu i Trstu; *Aggiunte e modifiche allo Statuto di Dignano* u: ACRS, sv. II., 1971., str. 5 – 100. J. JELINČIĆ također se bavio objavljivanjem *Statuta Svetog Lovreča Pazenatičkog s posebnim osvrtom na jezične karakteristike*, u: VHARP, sv. XIV., 1973., str. 71 – 152. Preko jezične analize primjerka pisanog prije dva stoljeća, on je uspio dokazati da prijepis potječe iz XVIII. stoljeća; G. MUCIACCIA, *Gli Statuti di Valle d'Istria* u: ACRS, sv. VII., 1976. – 1977., str. 63 – 112, pa do objavljivanja urbara raznih mjesta u Istri i Kvarneru. Vidi: M. BERTOŠA, *Sommario della storiografia istriana dal 1965 al 1975 in Jugoslavia (sul periodo storico dal VI al XVIII secolo)*, u: ACRS, sv. VI., 1975. – 1976., str. 213 – 228; G. RADOSSI, *Rassegna degli studi storici editi in Italia nell'ultimo decennio*, u: ACRS, sv. VI., 1976. – 1977., str. 161 – 201; P. STRČIĆ, *Jugoslavenska historiografija o Istri i o Kvarnerskim otocima u XIX i početkom XX stoljeća (1965 – 1975)*, u: ACRS, sv. X., 1978. – 1979., str. 575 – 310.

4 God. 1951. osnovano je u Puli Društvo za povijest i kulturna pitanja Istre, a 1952. u Rijeci osnovana je Podružnica Povijesnog društva Hrvatske i, 1956., izašao je prvi broj *Jadranskog zbornika: prilozi za povijest Istre, Rijeke i Hrvatskog primorja*. Od 1953. izlazi *Vjesnik Državnog arhiva u Rijeci*, koji 1959. mijenja ime u *Vjesnik Historijskih arhiva u Rijeci i Pazinu*. Na taj su način postavljeni temelji za promjenu u povijesnim istraživanjima. Publikacije iz toga doba doživjet će evoluciju 1969. g. osnivanjem Centra za povijesna istraživanja u Rovinju na zahtjev Unije Talijana Istre i Rijeke i u suradnji s Pučkim sveučilištem u Trstu. Centar objavljuje priloge ne samo hrvatskih i slovenskih istraživača nego i talijanskih. Tih se godina (1991.) osniva

U općem pregledu tog stvaralaštva, proučavanje Statuta Svetvinčenta dobiva posebnu važnost, jer se radi o jednoj od rijetkih izvornih isprava o svetvinčentskom feudalnom dobru, koji su mimoišla povijesna zbivanja i jedini je Statut o nekom ruralnom feudalnom dobru do sada poznat u Istri. Pored dokaza jezične i paleografske prirode, ovaj Statut, za koji se može reći da se pojavio kasno u odnosu na razdoblje cvjetanja statuta obalnih gradića Istre, nudi pogodan ključ za rješavanje pitanja pravne i gospodarske prirode. Držeći da je feudalno dobro usmjereno ka gospodarskim probicima korisnika, preko održavanja i povećavanja bogatstva stanovnika, postupnost i sve veći broj specifičnih argumenata o kojima se u Statutu raspravlja, stavlja sve više na vidjelo ulogu feudalca i sukob njegovih odluka na tom području, ustrojstvo i raščlambu ustanova nazočnih na području feudalnog dobra, te prirodu i razvoj lokalnih institucija.

Statutarna materija služila je kao vodič kapetanu, koji je upravljao javnom imovinom područja i koji je morao jamčiti kompaktnost feuda, s mogućnošću autonomije stanovnika, prvenstveno s obzirom na njihove obveze vjernosti kao feudalnih podanika. Naime, kapetan je kontrolirao mogućnost ozakonjivanja običajnih prava primjenjujući onu svrsishodnu snošljivost mletačkog sustava "politike prava" između središta i periferije države, koja je dopuštala poštivanje svake specifičnosti. Mletački će feudanci, naime, ulagati znatan oprez kod primjene ove "politike prava".⁵ Dok je u ostalim

također Povijesno društvo za Primorje u Kopru, u svrhu produblivanja znanstvenog dijaloga između lokalnih i stranih istraživača, i utemeljuje časopis *Annales*. Na tom tragu izlaze *Acta Histriae*, niz u kojem se objavljuju radovi s povijesnih skupova organiziranih na tom području, i *Biblioteca Annales*, koja objelodanjuje monografske radove slovenskih i talijanskih autora: D. DAROVEC, *Pregled istarske povijesti*, Kopar 1993.; C. POVOLO, *Il processo Guarnieri*, Buie – Capodistria, 1771., Kopar 1996.

5 Redoslijed pravnih izvora stavlja na prvo mjesto statute i već sakupljene odredbe, potom mletačke zakone i, kao prizivnu razinu, sam autoritet zakonodavca, čineći tako od feuda jedno autonomno područje, posljedica čega je zabrana utjecati se drugoj vlasti bilo u Veneciji bilo u Istri. Svetvinčenat pripada ustvari području u kojemu je u potpunosti na snazi mletačko pravo. Literatura: L. PANSOLLI, *La gerarchia delle fonti di diritto nella legislazione medioevale veneziana*, Milano 1970., str. 46 i sljedeće; G. ZORDAN, *L'ordinamento giuridico veneziano, Lezioni di storia del diritto veneziano con una nota bibliografica*, Padova 1980.; G. COZZI, *La politica del diritto nella Repubblica di Venezia*, u: *Stato società e giustizia nella Repubblica veneta (sec. XV–XVIII)*, istog Cozzija, Rim 1980., str. 15 – 151 i G. OSTALLIJA, *Il ruolo degli statuti tra autonomia e dipendenze: Curzola e il dominio veneziano* u: *Rivista storica italiana*, XCVIII (1986.), str. 185 – 220.

mjestima načelnik ili rektor uređivao odnose s područjem mletačke nadležnosti, u Svetvinčentu imamo kapetana, staro naslijeđe gastaldije Castropola.

Odnosi između suca-feudalca i zajednice isprepliću se, u biti, bilo preko Statuta, bilo preko običajnih zakona koji ograničenu samoupravu seoskog pučanstva čuvaju nepromijenjenom. Naime, još od vremena prvog naseljavanja seosko je stanovništvo sačinjavalo poseban svijet. Uživalo je, naime, administrativnu autonomiju čije je emblematično oličenje bio župan koji je, potvrđen od kapetana, davao smjernice za obrađivanje zajedničkog zemljišta, izricao sitne presude, raspoređivao feudalne obveze između obitelji podanika, a uživao je povlasticu neplaćanja desetine na feudalne koncesije. Prostorna veličina seoskih zajednica barem u Istri, ostala je nepromijenjena tijekom vremena i prihvat novog pučanstva koje je mletačka vlast dovodila s ciljem da ponovno napuči područje, nije poremetio njihov tradicionalni ustroj. Područje Svetvinčenta obuhvaćalo je četiri županije koje su se podudarale s četiri glavna sela: Smoljanci, Štokovci, Bokordići i Bričanci. Ovima je pripadalo dvanaest podžupana koje su birali župani. Tako su županiji Smoljanci pripadali podžupani sela Bibići, Podolići, Krančići i Vidulini, a županiji Štokovci pripadala su sela Čabrunići, Boškari i Režanci, županiji Bokordići sela Pustijanci i Pusti, te na kraju županiji Bričanci pripadala su sela Preseka, Foli i Frlini.⁶

Statuti, u biti, svečano ozakonjuju običaje ukorijenjene tijekom vremena, često usmeno predane i intimno življene od ljudi, a u kojima se otkriva gospodarsko-političko iskustvo stanovništva, kao i stapanje etničkih sastavnica koje su se slijevale tijekom stoljeća. Statut predočuje različite aspekte: on može biti uzet kao normativni izvor koji treba poštivati i vrednovati u odnosu na složenu pravnu materiju. To je također jedan podatak koji potvrđuje, na način više ili manje jasan, postojanje oblika društvenog i gospodarskog života, običaja, tako reći, "pozitiviziranih" (ozakonjenih), bez zaboravljanja na filološke podatke nastale zbog jezičnih promjena.⁷

Statutum je povelja koja obvezuje vlast neke zajednice na ponašanje kakvo je odlučeno od strane skupštine i, neizravno ili izravno, obvezuje sve

6 Archivio Grimani, *Anagrafi del Castello e giurisdizione di San Vincenti Signoreggiata Assolutamente dall'Eccelesentissimo Signor Giacomo Grimani*, godina 1780.

7 D. QUAGLIONI, *Legislazione statutaria e dottrina degli statuti nell'esperienza giuridica tardomedievale*, u: Quaderni di storia, br. 8, 1988., str. 61.

stanovnike. U tom je statutu propisan sam normativni postupak. Ovaj predviđa jedno statutarno skupštinsko zasjedanje godišnje, razlikuje i uspoređuje normativnu i sudbenu ulogu skupštine. Disciplinira samu skupštinu i utvrđuje njezina ovlaštenja, razlikujući zajednicu u njezinoj sveukupnosti i neposrednosti od skupštine, koja tu zajednicu u pravom smislu predstavlja. Postanak Statuta pokazuje sklonost poistovjećivanju s njegovom tradicijom. Propisano je poznavanje pojedinih odluka, za čitanje njihovih dijelova na skupštini, za obznanjivanje javnosti izvan skupštine, na mjestu gdje se to običava obavljati, tj. pod "lođom". Budući da osoba koja nadgleda zajednicu ne pripada toj zajednici, glavni i stalni adresat Statuta je kapetan kojega imenuje feudalac, te mu propisuje kako će se ponašati za trajanja njegove službe. Budući da se skupština zajednice godišnje obnavlja, i Statut ostaje na snazi jednu godinu. Međutim, neke od odluka ostaju na snazi i preko godinu dana. To su posebne odluke zbog prirode predmeta (djelatnosti koje se obavljaju kroz više godina) ili zbog trajanja okolnosti koje se tiču pojedinca ili skupine pojedinaca, ili zbog prirode stečenih probitaka koji su se pokazali od trajne koristi za zajednicu. Ta su se poglavlja upisivala u odluke svake sljedeće godine, te otuda to prenošenje odluka uz zadržavanje izvornog datuma, i nasuprot tome, nestanak nekih poglavlja zbog postizavanja interesa prema kojima su bili usmjereni.

Dok poglavlja Statuta zahtijevaju izvršavanje i jedan različit tretman, ovisno o njihovoj snazi, odluke skupštine i feudalca razlikuju se po točnosti i neposrednosti učinaka, već prema tome imaju li karakter poduzimanja mjera ili donošenja uputa. U prvom slučaju događaj što ga odluka uređuje već se zbio, u drugom slučaju predviđa se uređenje događaja koji se još nije zbio.⁸

U privatnom arhivu Grimani u Veneciji, koji sadrži uglavnom izvješća o upravljanju feudalnim dobrom koja su Grimani primali, te koncepte prijepisa pisama koja su Grimani slali svojim povjerenicima nastanjenim u Svetvinčentu, pronašao sam jedan primjerak Statuta.⁹ Radi se o šivanoj knjizi, sastavljenoj od listova pergamene i papira, s omotom od pergamene i bez ikakvog naslova. Knjižica ima 117 ispisanih stranica, a zadnje stranice su prazne. Prva stranica upućuje na Statut Poreča, za slučajeve koji u ovomu

8 S. CAPRIOLI, *Per una convenzione sugli statuti*, u: *Bolettino dell'Istituto storico Italiano per il medio evo e Archivio Muratoriano*, br. 95, Rim 1989., str. 313 – 322.

9 Vidi: A. CIUFFARDI, *Sul ritrovamento dello Statuto di Sanvincenti*, u: *Acta Histriae*, III, Kopar 1994., str. 113 – 116.

nisu predviđeni, te popisa zadnjih 10 poglavlja. Sljedeća stranica sadržava naslove prvih 81 poglavlja, koji su u potpunosti doneseni na sljedećih 30 stranica. Te su stranice od pergamene, a na njima su vrlo prepoznatljiva dva rukopisa. Prvi dio može se pripisati Pietru Morosiniju (poglavlja 1 – 16), a drugi njegovu sinu i nasljedniku Andrei Morosiniju (poglavlja 17 – 90). Stranica koja donosi prva 4 poglavlja ukrašena je minijaturnim cvjetnim motivima, a stanovit nered koji se susreće u datiranju na sljedećim stranicama i u nabranju poglavlja, upućuje na to da je knjiga bila uvezana zbog loše ušćuvanosti ili radi uvrštavanja novih tekstova.

Prvih 90 poglavlja pisanih rukom Morosinijevih uređuje gospodarski život jedne ruralne zajednice u odnosima s feudalcem i s njegovim predstavnicima, određuju odnose s Crkvom u vidu obveza klera prema lokalnom jus-patronatu, te donose naputke građanske i kaznene prirode za rješavanje sporova na lokalnoj razini.

Statut se podrobno bavi bogatstvom tog područja, kao što je: iskorištavanje šuma i pašnjaka, kontrola nad desetinom poljodjelskih proizvoda, kontrola trgovine živežnim namirnicama, sve u vidu samodostatnosti.

Utemeljena je pretpostavka da su poglavlja donesena na temelju dobro provjerenih navika društvenog i gospodarskog života i da su bila raspravljana i odobrena od strane Vijeća građana Svetvinčenta. Kada je, naime, feud prešao u ruke obitelji Grimani di San Luca, Statutu je bilo dodano poglavlje 91. koje regulira proračun potrošnje žitarica. Taj je kapital bio raspravljan i odobren od dvadesetčetvorice glavara obitelji, izabranih za suce svetvinčentske zajednice. Tom je Vijeću, sastavljenom od zemljoposjednika duže vremena nastanjenih na tom području i vezanih ugovorom susjedskog pridruživanja, predsjedao kapetan koji je zastupao feudalca.

Prelaskom feudalnog dobra na obitelj Grimani, knjiga Statuta počinje se bogatiti postupnim dodavanjem rješenja, što ih feudalac primjenjuje kao odgovor na molbe, svađe, razne probleme nastale do 1694. godine, kada je i unesen posljednji dodatak, što se može i na svesku pročitati.

U tekstovima se izmjenjuju različiti rukopisi, i vjerojatno je da ih je pisao aktualni kancelar Svetvinčenta, a ponekad tajnik samog feudalca. Neka su rješenja donijeta u Veneciji s naznakom datuma njihova objavljivanja, dok su druga rješenja donesena u Svetvinčentu i potpisana od aktualnog kapetana. Ovo izmjenjivanje navodi na pretpostavku da je knjiga Statuta bila

pohranjena u mletačkom prebivalištu Grimanijevih, i kasnije donesena u Svetvinčenat radi javnog objavljivanja odluka. Druga bi pretpostavka mogla biti ona o postojanju drugog primjerka Statuta pohranjenog u Svetvinčentu, što nije moguće provjeriti, jer je arhiv feudalnog dobra uništen u požaru kaštela 1943. godine.

Pronalazak pisanih uputa o načinu uprave¹⁰ povjerenih Dominiku Busatu kojega je Marino Grimani 1594. godine izabrao za kapetana feuda Svetvinčenta, za razdoblje od tri godine, omogućuje nam praćenje politike upravljanja koju je budući dužd izabrao i koja je, u načelu, uvijek bila poštivana. Upute istovjetne onima što ih je Mletačka Republika povjeravala rektorima nakon njihova imenovanja, obuhvaćale su kriterije kojih bi se kapetan bio trebao strogo pridržavati pri izricanju presude i pri obraćanju svojim podanicima. One su u biti služile kao pravilo ponašanja u različitim situacijama u njegovu radu. Upute su predstavljale važan dopunjujući sastavni dio Statuta, dopuštale su njegovo tumačenje, ali mogle su biti i razlogom ispoljavanja različitog mišljenja i poticaj na trvenja između lokalnog prava i sudskog prava. U redakciji uputa elemenat **arbitraže** poprimao je novu snagu, jer je kapetan morao primijeniti svoju umješnost u zaštiti interesa feudalca, i, prije svega, u suzbijanju težih kriminalnih čina. Upute su preporučivale da se svakom koji bi to tražio dade audijencija, te uravnoteženo držanje u vidu principa pravičnosti koji je karakterizirao cijeli mletački pravni sustav. Pojmovi **equitas** i **arbitrium** bili su povod mnogostrukih tumačenja, upućivali su na različite oblike primjene, mogli su se prilagođavati i preinačivati prema različitim političkim okolnostima, lokalnim prilikama i prema društvenim subjektima koji su podnosili prizive. Struktura priziva bila je od temeljne važnosti u posredovanju između feudalne vlasti sa sjedištem u Veneciji i podređenog centra. Preko formalizacije i kontrole, prizivnim sredstvom postalo je moguće disciplinirati, iz Venecije, bilo rad kapetana bilo držanje podanika; mogla se prosuditi zakonitost njihova rada; bilo je moguće uskladiti stupanj feudalne vlasti s potrebom davanja punomoći kapetanu i njegova uplitanja u okviru posebne povlastice koju su feudanci (Morosini i Grimani) uživali, a to je bila nepodložnost kontroli mletačkih sudbenih vlasti.

10 O uputama mletačkih rektora u Istri vidi: L. PANSOLLI, *La gerarchia delle fonti di diritto nella legislazione medievale veneziana*, Milano 1970., str. 248 – 265.

Prvi paragraf daje nam glavni okvir u kojemu će se morati kretati kape-tan kao zastupnik samog feudalca. Grimani mu daje široke ovlasti suđenja bilo u građanskoj bilo u kaznenoj materiji, ali unutar onoga što po zakonu spada na zakonodavca, koristeći se kao pravnim izvorom sa **Statuti e ordi-ni** Svetvinčenta, i služeći se kao dopunom mletačkim pravom.¹¹

U tim prvim recima nema spomena o porečkom Statutu, na kojega se iz-rijekom poziva Statut Svetvinčenta u primjerku što sam ga pronašao u pri-vatnom arhivu obitelji Grimani. To se može protumačiti činjenicom što je nadopunjavanje između dvaju statuta bila redovita stvar. Ovo je mišljenje potvrđeno činjenicom što u istim uputama Grimani nalaže da se bdije nad uplitanjem porečkih biskupa, a što je moglo biti ostvarivo točnim po-znavanjem porečkog Statuta.

Feudalci Svetvinčenta morali su donositi odluke u jednom razdoblju punom građanskih i vjerskih sukoba, među kojima je i rat za Gradišku (1615. – 1618.), koji se dotakao i Svetvinčenta i to je bila jedina prigoda kada je kaštel bio važan u funkciji rata. Morali su, nadalje, ponekad su-rađivati s Crkvom u suprotstavljanju herezama, a ponekad joj se suprot-stavljati u svrhu očuvanja vlastitih privilegija. To se dokazuje onim što je napisano u Statutu, kada, 1600. godine, Marin Grimani potvrđuje i daje pre-pisati pismo Vijeća deseterice upućenog Chiari Morosini. Pismo sadržava zahtjev da se **pre** Maura da Pedrola treba smatrati optuženim za herezu, pre-dati ga pulskom grofu, kao što je Vijeće deseterice zatražilo od samoga gro-fa. Francesco Donato (dužd 1545. – 1553.) obavještava "*plemenitu voljenu*

11 Radi dubljeg upoznavanja mletačkog prava u XVIII. stoljeću vidi A. CAVANNA, *Storia del diritto moderno in Europa. Le fonti e il pensiero giuridico*, sv. I., Milano 1982., str. 262 – 264. Za analizu izvora mletačkog prava i njegova širenja, vidi G. COZZI, *La repubblica di Venezia e gli stati italiani: politica e giustizia del secolo XVI al secolo XVIII*, Torino 1982., str. 217 – 318. Poteškoća oko usklađivanja mletačkog prava i općeg prava, nemogućnost prvog da se uzdigne na jednu globalnu dimenziju, da bi na koncu obezvrijedio snagu drugoga svodeći ga na pomoćnu funkciju, bili su odlučujući čimbenici koji su ispreplitali odnose između središta vlasti i središta potčinjenih i koji su priječili pravnoj znanosti i onim slojevima pravnika vezanima za tradiciju duboko uronjenu u rimsko pravo, da se postave kao povlašteni sugovornici moći, preko unutarnjih proturječnosti. C. POVOLO, *Il giudice Assessore della Terraferma veneta*, uvod u *L'assessore, discorso del Signor Giovanni Bonifacio*, in Rovigno MDCXXVII, pretisak, Pordenone 1991., str. 11. O tim problemima vidi također M. SBRICCOLI, *L'interpretazione dello statuto. Contributo allo studio della funzione dei giuristi nell'età comunale*, Milano 1969.; M. ASCHERI, *Tribunali, giuristi e istituzione dal medioevo all'età moderna*, Bologna 1989.

našu Claru pok. Andrea Maurocena gospodara Sv. Vincenta, da udovolji zahtjevu, kako se ne bi držali ljudi takvih karakteristika da ne zaraze vaše podanike".

Daljnji primjer suradnje u kontroli društva imamo iz 1632. godine u prigodi vođenja postupka protiv neke žene osumnjičene za vraćanje, po prijavi jednog žitelja Svetvinčenta (Pietro Pinco), čiju je kćer žena uzalud liječila. Stara Mare (Marija) Radoslović, podrijetlom iz Zadra, uzevši u obzir "...to da je žena najgoreg položaja, lotalica i vještica koja običava jesti djecu, služeći se đavolskom vještinom, na propast i štetu vlastite duše i na uvredu bližnjega..., osuđuje se na vješanje za grlo, tako da umre, i njezin leš neka izgori dok se ne pretvori u pepeo".

Povlasticu autonomije navedenu kao primjer u prethodnim zgodama potvrđuje jedan zaključak iz 1691. godine, što ga je potpisao Marin Grimani i koji je upisan u Statut, gdje se zabranjuje crkvenim osobama pisanje bilježničkih akata. Prigodom jednog osobnog posjeta feudalca Grimanija Svetvinčentu, on namjerava "...urediti jednu vrlo štetnu zloporabu, uvedenu suprotno građanskim i kanonskim zakonima, koji zabranjuju crkvenim osobama miješati se u interese i u poslove koji spadaju na svjetovne osobe". U 1668. godinu seže prvo imenovanje bilježnika koji su se služili i lokalnim govorom, pridružujući se kancelaru kaštela u svrhu suzbijanja nejasnoća i zloporaba.

Preveo s talijanskog jezika
Severino Korlević

SUMMARY

THE STATUTE OF SVETVINČENAT

As an introduction, the A. describes the development of the Istrian historiography, Italian, Croatian and Slovenian, from the beginning of the 19th century to the present, in relation to the edition of statutes of Istrian towns. A really thorough bibliography confers a particular value to this paper.

The A. then marks the importance of the Statute of Svetvinčenat, in relation to the lack of documents on the Svetvinčenat fiefdom, and taking into consideration the fact that it is the only statute of a rural feudal possession known in Istria.

To the captain managing the fief the Statute was the guide between the interests of the feudal lord and a certain degree of (limited) autonomy on the part of the inhabitants, whose common law was partly written in the Statute. In it the relations are described between the judge-feudal lord represented by the captain and the rural community with the *župan* on its head, having himself authority and privileges. The Statute regulates the prerogatives of the Council and the behaviour of the Captain. As in other statutes, it reflects the relationship between the centre and the periphery of the state, the captain having the authority usually held by the *Podestà* or *Rettore*.

As one can see from the provision that the statutory meeting of the Council must have been held each year and that during that meeting each year all of its chapters could have been discussed again, the Statute was valid one year. In such way the Statute has gradually changed: some rules disappeared, others were added, while some were renovated each year. The last addition was made in 1694.

The A. found one copy of the Statute in the private archive of the Grimani family, in the hands of the last descendants. He describes the document and establishes that the first ninety paragraphs were written in the period of the Morosini rule. They regulate the economic life of a rural community in its relation with the feudal lord, some ecclesiastical questions and guidance concerning civil and penal questions for the resolution of disputes on a local level.

Regarding the legal aspect of the Statute, he stresses the importance of the appeal, which made possible – for the central state authority – to control the legality of the performance of the captain and of the subjects, as well as the degree of autonomy of the Morosini and Grimani feudal masters in relation to the Venetian judicial authority.

At the end, he presents some examples of authentic sentences that were inscribed into the Statute.

RIASSUNTO

LO STATUTO DI SANVINCENTI

L'autore presenta, innanzitutto, lo sviluppo della storiografia italiana, croata e slovena in Istria dal 19 secolo ad oggi, con particolare accenno alle edizioni degli

statuti delle città istriane. Le ricche citazioni di unità bibliografiche danno al lavoro una particolare importanza.

L'autore valuta, quindi, il significato dello Statuto, l'esiguo numero di fonti storiche del feudo e il fatto che si tratta dell'unico statuto di un feudo rurale finora conosciuto in Istria.

Lo Statuto ha servito da guida al capitano nella gestione del feudo, nell'attuazione degli interessi del feudatario rispetto a una determinata (limitata) autogestione dei sudditi, il cui diritto consuetudinario è parzialmente inserito nello Statuto. In esso si intrecciano i rapporti fra il giudice-feudatario, rappresentato dal capitano e la comunità vicinale con a capo lo zuppano il quale è dotato di determinati poteri e privilegi. Lo Statuto precisa i poteri del Consiglio e il comportamento del capitano. In esso, come d'altronde anche negli altri statuti, traspaiono anche i rapporti fra il centro e la periferia dello Stato, mentre il ruolo di podestà e di rettore qui viene svolto dal capitano.

Lo Statuto rimane in vigore per la durata di un anno, come risulta dalla disposizione che fissa l'annuale assemblea del Consiglio, la quale ogni anno discute i singoli capitoli dello Statuto. In tal modo, col passar del tempo, vi vengono apportate modifiche e aggiornamenti. È la materia trattata che lo richiede. Alcuni capitoli scompaiono del tutto, altri invece vengono tramandati da anno in anno, altri poi vengono aggiunti. L'ultima aggiunta è stata fatta nel 1694.

L'autore ha rinvenuto una copia dello Statuto nell'archivio privato della famiglia Grimani presso l'ultimo erede. Presenta una descrizione del documento nella quale sostiene che la comparsa dei primi 90 capitoli è avvenuta durante il dominio dei Morosini. Gli articoli trattavano la regolamentazione della vita economica di una comunità rurale nei confronti del feudatario, alcune questioni ecclesiastiche, come pure alcune direttive di carattere civile e penale, per la soluzione di controversie a livello locale.

Contemplando l'aspetto giuridico dello Statuto l'autore ribadisce l'importanza dell'istituto di appello, mediante il quale è stato possibile controllare l'operato del capitano, come pure quello dei sudditi, dal centro del potere statale, ovvero il grado di autonomia del potere feudale dei Morosini e dei Grimani rispetto al potere giudiziario veneto.

Infine l'autore presenta alcuni esempi di sentenze concrete, inserite nello Statuto.